

Тетяна АНДРУЩЕНКО[©]
кандидат юридичних наук
(Академія Державної пенітенціарної
служби, м. Чернігів, Україна)

АЛІМЕНТНИЙ ДОГОВІР: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ ТА ПРАВОВА СУТНІСТЬ

Досліджено поняття, предмет та правову сутність аліментних договорів. На підставі здійсненого аналізу запропоновано авторські підходи щодо диференціації галузевих ознак аліментного договору та його місця в системі інших договірних конструкцій. Акцентовано увагу на необхідності відмежування понять «утримання» та «аліменти». Правова сутність аліментного договору полягає в домовленості між членами сім'ї (або їх представниками) стосовно встановлення та виконання аліментного зобов'язання, що походить із сімейних правовідносин і передбачене нормами чинного законодавства. Правовий характер аліментного договору визначають його цілі (мета), а саме: самостійно визначити зміст аліментних зобов'язань та умови їх добровільного виконання шляхом досягнення згоди з усіх значимих для суб'єктів таких правовідносин чинників, обставин чи позицій.

Ключові слова: аліменти, утримання, аліментний обов'язок, аліментне зобов'язання, аліментний договір.

Постановка проблеми. У радянському сімейному праві аліментним правовідносинам приділялася значна увага, проте фактично вони мали суто імперативний характер правової регламентації. За час розвитку вітчизняного права в умовах незалежності України відбулися значні зміни у правовому регулюванні багатьох сфер приватного життя людини, у тому числі й аліментних правовідносин. Так, на відміну від Кодексу про шлюб та сім'ю УРСР [1], прийнятого Верховною Радою України у січні 2002 року, Сімейний кодекс України [2] принципово оновив засади правової регламентації сімейних відносин, зокрема розширив диспозитивні підходи щодо регулювання аліментних правовідносин.

Водночас розвиток договірних форм регулювання сімейних правовідносин, щодо яких за вітчизняною правовою традицією довгі роки зберігався саме пріоритет імперативного державного впливу (насамперед тих, що виникають з аліментних зобов'язань), свідчить про тенденції розвитку в суспільстві саморегулятивних механізмів, пошуку цивілізованих способів урегулювання життєвих ситуацій, у тому числі спірних чи колізійних, для яких природно властиві ознаки високого ступеня приватності й автономії особистості. Зі свого боку, ці тенденції вказують на розвиток суспільної правосвідомості, загальної правової культури, а, відповідно, – формування громадянського суспільства на засадах визнання пріоритету прав людини й поваги до особистості та її приватного життя. Тож прийняття нових Цивільного і Сімейного кодексів України надало поштовх до розвитку договірних конструкцій у сімейних відносинах. На думку деяких вітчизняних учених, роль, яку нині відіграє договір при регулюванні цивільно-правових відносин, наближує його до законів і нормативних актів [3, с. 328].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. У сучасній науці сімейного права до проблеми вивчення договірних механізмів регулювання аліментних зобов'язань та визначення поняття «аліментний договір» зверталось чимало вітчизняних учених і дослідників, зокрема: В. Антошкіна [4, с. 80], Л. Афанасьєва [5, с. 10], Г. Ахмач [6, с. 58], О. Дерій [7, с. 282], І. Жилінкова [8, с. 121], В. Кройтор [9, с. 86], Т. Малярчук [10, с. 113], А. Овчатова-Редько [11, с. 15], З. Ромовська [12, с. 218], Л. Сапейко [13, с. 8], Ю. Червоний [14, с. 178], Є. Фурса, С. Фурса [15, с. 426]. Однак висловлені з цих питань наукові позиції та положення

почасти стосуються різних аспектів цієї категорії, характеризуються неоднозначністю, подекуди суперечливістю. Це зумовлює потребу в їх належному всебічному вивченні, узагальненні та опрацюванні на цій основі підходів щодо визначення поняття «аліментний договір», що насамперед відповідало б цілям розробки цієї теми.

Мета: сучасне дослідження аліментного договору, насамперед з позицій його значення як правового способу та форми регулювання відповідних сімейних відносин, що становить науковий інтерес як з точки зору вивчення його регулятивного потенціалу, у тому числі в порівняльному аспекті із законодавчими механізмами регулювання таких правовідносин та з метою їх вдосконалення, так і в сенсі розширення загальних теоретичних знань про договір.

Виклад основного матеріалу. Про те, що існуючі наукові визначення цього поняття стосуються різних його аспектів, свідчить, зокрема, таке. В. Антошкіна вказує, що аліментний договір – це сімейно-правовий договір, за яким одна сторона зобов'язується надавати утримання іншій у розмірі, способом і в строки, що встановлені на ньому [16, с. 80]. З цього тлумачення вбачаються ознаки аліментного договору як виду сімейно-правового договору, що оформлює договірне зобов'язання з надання утримання.

З. Ромовська вважає, що аліментний договір – це спосіб досягнення більш вигідних умов для одержувача утримання, ніж ті, що передбачені законом. Водночас вона розглядає його з позицій забезпечення права однієї сторони отримувати утримання від іншої сторони в формі, строки та розмірі, що встановлені законом [12, с. 218].

Формування комплексного розуміння поняття аліментного договору лежить у площині дослідження основних параметрів договору як правової конструкції: його правової природи, сутності, змісту та цілей [17, с. 328; 25, с. 37].

Правова сутність аліментного договору полягає в домовленості між членами сім'ї (або їхніми представниками) стосовно встановлення та виконання аліментного зобов'язання, що походить із сімейних правовідносин і передбачене нормами чинного законодавства.

Правовий характер аліментного договору визначають його цілі (мета), а саме: самостійно визначити зміст аліментних зобов'язань та умови їх добровільного виконання шляхом досягнення згоди з усіх значимих для суб'єктів таких правовідносин чинників, обставин чи позицій. У такий спосіб відбувається індивідуалізація нотаріусом аліментних прав та обов'язків кожного члена конкретної сім'ї. В аспекті досягнення учасниками таких правовідносин визначеної мети щодо встановлення відповідного правового регулювання та забезпечення виконання аліментних зобов'язань аліментний договір виступає юридичним засобом. При цьому відповідної правової матеріалізації цей засіб набуває у певній юридичній формі юридичного документа регулятивного змісту, оформленого відповідно до вимог законодавства.

Аліментний договір у сенсі формалізації відповідних сімейних відносин між його суб'єктами, з яким пов'язують відповідні правові наслідки, становить юридичний факт. У сукупності ж наведених ознак аліментний договір набуває змісту юридичної гарантії виконання аліментного зобов'язання.

Визначення правової природи аліментного договору є одним із ключових питань, що потребує з'ясування природи аліментних відносин в аспекті правових можливостей їхнього підпорядкування засадам договірної права.

Насамперед доцільно визначити предмет таких правовідносин, що власне зосереджує увагу на з'ясуванні змісту поняття «аліменти». Враховуючи рівень наукової дискусії, що нині ведеться з цього приводу, вважаємо слушним окреслити такі основні позиції.

В українській юридичній лексиці воно вперше використано в Кодексі законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану Української РСР від 30 травня 1926 року, розділ 4 якого мав назву «Стягнення утримання (аліментів) з членів сільського господарства (двору)». У статті 31 цього Кодексу було використано словосполучення «кошти на утримання дитини (аліменти)» [18, с. 206]. У Кодексі про шлюб та сім'ю України від 20 червня 1969 року термін «аліменти» використовувався як самостійно, так і в парі «утримання (аліменти)» [1]. Глава 12 цього кодексу мала назву «Аліментні обов'язки батьків і дітей», однак починалась вона зі статті 80 – «Обов'язок батьків утримувати своїх дітей». Характерним для кодексів радянських часів є використання терміна «аліменти» зі словами «стягуються» або «сплачуються», що надає підстави вести мову про його розуміння в значенні певної грошової суми.

Відоме сучасне видання «Юридична енциклопедія» надає тлумачення поняття «аліменти» (лат. *alimentum* – харчі, утримання) як коштів, що надані у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги [7, с. 13].

Наразі О. Дерій зазначає, що довгі роки різні автори намагалися надати визначення поняттю «аліменти», але єдиної думки з цього питання так і не було знайдено. Сімейне законодавство традиційно не містить легального визначення поняття аліментів [7, с. 283]. При цьому О. Дерій досліджує основний напрям наукової дискусії, що полягає у різних позиціях стосовно співвідношення категорій «аліменти» та «утримання», оскільки одні вчені їх ототожнюють (З. Ромовська, С. Фурса), інші – розмежовують з тих підстав, що поняття «аліменти» стосується випадків примусового виконання обов'язку, а «утримання» – добровільного його виконання (переважно представники російської юридичної науки – А. Нечаєва, А. Рябец [7, с. 285–286].

Висуваються також аргументи, що застосування поняття «утримання» є ширшим за поняття «аліменти», оскільки права та обов'язки з утримання можуть виникнути між членами сім'ї та родичами і на підставі таких цивільно-правових договорів, як договір довічного утримання та спадковий договір. Отже, категорія «утримання» не є виключно сімейно-правовою [18, с. 208; 14, с. 134].

Різноманітність аспектів наукової дискусії щодо визначення поняття «аліменти» можна продемонструвати й на іншому прикладі. Так, Т. Малярчук, Х. Рогів, посиляючись на термінологічне визначення цього поняття, що надано в одному з російських юридичних видань, у значенні: «утримання, яке у визначених законом або договором випадках надається одним членом сім'ї іншому, якщо останній не має власних коштів для існування [20, с. 24], наголошують на тому, що його не можна вважати цілком правильним через ототожнення в ньому понять «аліменти» та «утримання». На їхню думку, аліменти, з одного боку, – це утримання, яке надається добровільно одним членом сім'ї іншому і котре може здійснюватись як шляхом надання їжі, забезпечення одягом, доглядом тощо, у натурі і в грошах, а з іншого боку, аліменти – це кошти або майно, що надається аліментнозобов'язаною особою примусово на утримання іншої особи [10, с. 113].

Інша позиція полягає в тому, що аліменти розглядають виключно як грошове утримання у розмірі, встановленому законом, яке у визначених законом випадках одні особи зобов'язані надати іншим (внаслідок непрацездатності, шлюбу, батьківства) у зв'язку з діючими між ними шлюбними і сімейними відносинами [22, с. 4]. Утім, визначення аліментів виключно як грошового забезпечення не узгоджується зі статтями 77 та 181 СК України, згідно з якими утримання може надаватись як у грошовій, так і в натуральній формі.

Ми ж, зі свого боку, підтримуємо позиції тих науковців, які вважають, що поняття «аліменти» та «утримання» є тотожними та мають однакове смислове навантаження [22, с. 34]. При цьому вважаємо, що вони є категоріями узагальнюючими стосовно можливих видів (або матеріалізованих форм виразу) аліментного утримання, що може включати грошові кошти, майно або майнові права, продукти харчування, одяг, предмети вжитку, надання або забезпечення послугами (наприклад, медичними, з догляду тощо), яке надається аліментнозобов'язаною особою уповноваженій особі з метою реалізації аліментного зобов'язання. Залежно від добровільного чи примусового характеру надання аліментного утримання, визначається його форма, що відповідає суті правовідносин та потребам особи, яка його потребує.

Правильність такого підходу підтверджується й тим, що в чинному сімейному законодавстві ці поняття також використовуються як рівнозначні. Такого висновку можна дійти на підставі системного аналізу положень Сімейного кодексу України. Так, кілька статей СК України, судячи з їхніх назв, регулюють питання з надання утримання, у своїй структурі містять приписи стосовно аліментів. Зокрема, це статті 77–78, 82–84, 88, 99 та 181 СК України. При цьому в деяких нормах ці терміни використовуються як тотожні.

Наприклад, визначаючи правові наслідки недійсності шлюбу, законодавець встановлює, що, якщо особа не знала і не могла знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, вона має право, зокрема, на аліменти відповідно до статей 75, 84, 86 та 88 цього Кодексу [2]. Водночас статтею 75 СК України, згідно з її назвою, регулюються питання про право одного з подружжя на утримання. Частиною ж другою цієї статті встановлено, що право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним,

потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу.

Так само стаття 181 СК України, якою визначено способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину, встановлює, що за домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні у грошовій і/або натуральній формі [2]. За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і/або у твердій грошовій сумі.

Отже, предметом аліментного договору є аліменти, що надаються аліментозобов'язаною особою на утримання особи, яка його потребує, у межах сімейних правовідносин.

Оскільки законодавством чітко не визначено поняття аліментного договору, так само як і правовідносини, що можуть бути ним урегульовані, цю конструкцію пропонуємо розглядати як узагальнюючу стосовно тих видів сімейних договорів, що регулюють сплату аліментів чи надання утримання.

Вивчення юридичних наукових джерел надає підстави стверджувати, що вітчизняні вчені висловлюють різні позиції щодо правової природи аліментних відносин, однак однакостайно вказують на їх зобов'язальний характер.

Так, Я. Новохатська та Ю. Червоний визначають аліментні відносини як правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана надати другій стороні утримання на підставах і в порядку, що встановлені законом, а друга сторона вправі вимагати виконання такого обов'язку. При цьому аліментне зобов'язання розглядається як наслідок порушення нормальних сімейних відносин, а його існування пов'язується із судовим рішенням, коли добровільно утримання не надається [14, с. 177]. З наведеного твердження вбачаються ознаки примусово-зобов'язальних підстав для виникнення таких правовідносин, що так само унеможливує розгляд самодостатності їх договірною регулювання. На наш погляд, такий підхід недостатньо враховує нові тенденції розвитку та правового регулювання сімейних відносин та є такою собі рефлексією на відповідні радянсько-правові традиції.

Дещо відмінної позиції дотримується Л. Афанасєва. На її думку, аліментні правовідносини виникають, змінюються, припиняються на підставі спеціальних юридичних фактів, які зазначені в законі, а не за угодою чи одностороннім волевиявленням суб'єктів сімейного права. Тому аліментні зобов'язання можуть регулюватись у договірному порядку, але все ж таки мають «імперативно-диспозитивний характер». Виходячи з цього, якщо між сторонами не буде укладено аліментний договір, це не означає, що останні не мають відповідних прав та обов'язків. Також Л. Афанасєва зазначає, що, на відміну більшості цивільно-правових угод, договірний порядок виконання аліментних зобов'язань передбачає спосіб виконання вже існуючого, законодавчо закріпленого обов'язку щодо утримання і в жодному разі не є підставою виникнення нових зобов'язань [5, с. 22–23].

Отже, узагальнюючи наукові позиції стосовно визначення правової природи аліментних відносин, вважаємо слушним акцентувати увагу на таких основних аспектах: 1) вчені дотримуються однакостайності в тому, що природа аліментних правовідносин має зобов'язальний характер, тобто пов'язана з існуванням сімейних обов'язків особи щодо надання утримання іншій особі, яка його потребує, за ознаками сімейних чи родинних зв'язків із нею; 2) висловлюються різні точки зору стосовно співвідношення імперативних і диспозитивних засад щодо виконання аліментного зобов'язання.

Стосовно зобов'язального характеру аліментних відносин зі свого боку вважаємо слушним висловити такі міркування.

Аліментний обов'язок є суб'єктивним і впливає із загального принципу єдності прав та обов'язків у структурі сімейних правовідносин. Так, із суб'єктивним правом на батьківство (материнство) співвідноситься суб'єктивний обов'язок батьків утримувати дитину (стаття 180 СК України). Водночас у разі ухилення одного з батьків від виконання такого обов'язку інший з батьків має право на стягнення аліментів на дитину в судовому порядку (стаття 181 СК України). Суб'єктивні права, що впливають зі шлюбних сімейних відносин, кореспондуються з правом та обов'язками між подружжям по утриманню (статті 75 та 76 СК України).

СК України в главі 22 містить кілька статей про обов'язок з утримання інших членів сім'ї та родичів, зокрема баби, діда утримувати внуків (стаття 265); внуків, правнуків утримувати бабу, діда, прабабу, прадіда (стаття 266); братів та сестер (стаття

267); мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка (стаття 268); падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима (стаття 270); особи утримувати тих, з ким вона проживала однією сім'єю до досягнення повноліття (стаття 271). Наведений перелік є вичерпним. Належність до нього, як вказують вчені, визначається не тільки кровноспорідненим зв'язком, а й міркуваннями морального характеру. Адже йдеться про осіб, яких далеко не завжди пов'язувало й пов'язує спільне проживання. Це члени так званої великої сім'ї, яких об'єднують не тільки почуття, а й передбачені законом права та обов'язки [14, с. 312].

Підтримуємо також думку, що аліментний обов'язок особи тісно з нею пов'язаний, відповідно має особистісний характер, а тому його виконання не може бути перекладеним на іншу особу [15, с. 58]. Відтак, виконання аліментного обов'язку в сімейних відносинах необхідно розглядати як імперативну вимогу. Разом із тим він може набувати ознак не лише власне обов'язку, але й права в сенсі правових можливостей надавати особі (члену сім'ї або родичу) відповідне матеріальне забезпечення. Тож за суб'єктивним ставленням до виконання аліментного обов'язку він може сприйматися зобов'язаною особою як позитивно, так і негативно, відповідно його виконання може здійснюватися як добровільно, так і в примусовому порядку.

Наразі вважаємо слушним звернути увагу на те, що в контексті аналізу сімейних правовідносин категорії «аліментний обов'язок» та «аліментне зобов'язання» можуть набувати самостійного смислового значення. Так, поняття «аліментний обов'язок» необхідно розглядати в контексті позитивних суб'єктивних сімейних обов'язків, що перебувають у нерозривному взаємозв'язку та взаємодії з відповідними суб'єктивними правами. Відповідно аліментний обов'язок особа може здійснювати добровільно, обрати форму і строки його виконання та за власним бажанням змінити або припинити надання утримання. Така позиція підтверджується положеннями частини першої статті 187 СК України, якою регулюються питання відрахування аліментів на дитину за ініціативою платника. Згідно з нею, один із батьків може подати заяву за місцем роботи, місцем виплати пенсії, стипендії про відрахування аліментів на дитину з його заробітної плати, пенсії, стипендії у розмірі та на строк, які визначені в цій заяві, а також відкликати таку заяву.

Категорія «аліментне зобов'язання» кореспондується з правом вимоги іншої особи (уповноваженої) щодо його виконання. Тож є сенс розглядати його як самостійне правовідношення в контексті статті 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). За частиною першою цієї статті зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [24]. Згідно з частиною другою цієї статті, зобов'язання виникають з підстав, установлених статтею 11 цього Кодексу. Серед таких ЦК України називає, зокрема, договори та інші правочини, інші юридичні факти. Таким чином, вважаємо, що поняття «аліментне зобов'язання» необхідно розглядати в значенні правовідношення, в якому аліментозобов'язана особа повинна вчинити на користь уповноваженої особи певні дії (сплатити аліменти (гроші, кошти), передати майно, надати утримання в іншій формі тощо), а остання має право вимагати виконання аліментного обов'язку. Підставами виникнення аліментного зобов'язання є відповідний договір, судові рішення.

Отже, на наш погляд, з теоретичної точки зору неправильно вважати, що закон є підставою для виникнення аліментного зобов'язання [28, с. 28], оскільки закон є категорією об'єктивного права, тоді як аліментне зобов'язання набуває суб'єктивного змісту на підставі правостановлюючого юридичного факту.

Вірогідно, що аліментний договір потрібно розглядати виключно в сенсі добровільного виконання аліментного обов'язку. Отже, природа аліментного договору ґрунтується на диспозитивних засадах. Метою такого договору є самостійне врегулювання аліментних відносин на узгоджених між сторонами умовах відповідно до чинного законодавства [25, с. 21].

У статті 7 СК України, що визначає загальні засади регулювання сімейних відносин, встановлено, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їхніми учасниками (ч. 2 ст. 7, ст. 9) [2].

СК України в статті 9 встановлює загальне правило регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) сторін: подружжя, батьки дитини, батьки та діти, інші члени сім'ї та родичі, відносини між якими регулює цей Кодекс, можуть врегулювати свої відносини за домовленістю (договором), якщо це не суперечить

вимогам цього Кодексу, інших законів та моральним засадам суспільства.

Аліментний договір можна визначити як правову форму регулювання аліментних відносин, що характеризується певними юридичними властивостями.

Насамперед необхідно вказати на договірний, диспозитивний зміст таких правовідносин, що ґрунтуються на основоположному принципі свободи договору (це відрізняє його від судового порядку встановлення аліментного зобов'язання). Цей принцип віднесений до загальних засад цивільного законодавства України, а, відповідно, виконує регулятивну функцію та слугує розвитку саморегулятивних механізмів у сфері цивільно-правових, у тому числі сімейних, відносин. Погоджуємося з тезою, що договір є таким правовим механізмом, що відображає динаміку суспільних відносин [26, с. 174]. Потрібно тільки уточнити, що це стосується приватноправових відносин.

Отже, відповідно до принципу свободи договору сторони є вільними в укладенні аліментного договору та визначенні його умов з урахуванням вимог СК України, вимог розумності та справедливості. Однак, ураховуючи особистісний характер аліментного обов'язку, суб'єктний склад такого договору охоплює чітко визначене коло осіб, які пов'язані відповідними сімейними чи родинними зв'язками [27, с. 151]. Залежно від характеру таких зв'язків аліментний договір, згідно із СК України, може укладатися між такими суб'єктами: між подружжям; між колишнім подружжям; між фактичним подружжям; між батьками та дітьми; між батьками та повнолітніми дітьми; між бабою, дідом і внуками; між братами та сестрами; між мачухою (вітчимом) і падчеркою (пасинком), між фактичним вихователем та вихованцем.

Для укладення аліментного договору необхідна наявність певних правових умов, з якими законодавець пов'язує кваліфікаційні ознаки існування в особи аліментного обов'язку.

Висновки. Наведений аналіз свідчить про те, що аліментний обов'язок має об'єктивну природу, оскільки виникає з чітко визначених законом правових підстав, зумовлених об'єктивними життєвими обставинами. Чітка юридична кваліфікація таких підстав у законі вказує на імперативність його регламентації. Аліментний обов'язок має особистий і позитивний характер, що виражається у власних позитивних діях особи щодо його виконання. Відповідно особисте, суб'єктивне ставлення аліментнозобов'язаної особи до такого обов'язку може проявлятися в її волевиявленні щодо добровільного його виконання. Негативне ж ставлення особи до аліментного обов'язку зумовлює потребу у примусовому забезпеченні його виконання.

Вірогідно, що аліментний договір є формою волевиявлення аліментнозобов'язаної особи щодо добровільного виконання свого аліментного обов'язку на договірних засадах. У цьому сенсі він є правовою формою трансформації аліментного обов'язку в аліментне зобов'язання.

Водночас справедливим є твердження, що основними ознаками договору є наявність двох умов: 1) досягнення сторонами домовленості з усіх істотних умов договору; 2) надання йому певної форми, якщо це є необхідним в силу нормативно-правового акта чи домовленості сторін [28, с. 95].

Отже, на наш погляд, аліментний договір за правовою суттю можна розглядати як *правову форму*:

- а) врегулювання однієї зі складових сімейних правовідносин, а саме аліментних;
- б) індивідуалізації нотаріусом аліментних прав та обов'язків для кожної конкретної сім'ї;
- в) добровільного врегулювання аліментних правовідносин, що відрізняє його від судового порядку встановлення аліментного зобов'язання;
- г) гарантій виконання аліментного зобов'язання;
- д) забезпечення всіх важливих прав та інтересів члена сім'ї, на користь якого встановлюється аліментний обов'язок, встановленням зобов'язань щодо додаткових витрат;
- е) відповідну вимогам законодавства та, одночасно, правам та інтересам усіх суб'єктів даного правочину.

Отже, аліментний договір є особливим видом сімейного договору: як форма встановлення аліментних зобов'язань він має диспозитивну природу, водночас він опосередковує відносини стосовно аліментного обов'язку, правова природа якого за юридичною кваліфікацією та підставами виникнення має імперативний характер. Саме наявність імперативної складової у структурі аліментного зобов'язання принципово відрізняє цей договір від інших видів сімейного договору, а також від загальної

конструкції цивільно-правового договору. Тут варто погодитися з думкою, що розширення диспозитивних засад у сімейному праві не є ознакою зближення сімейного та цивільного права, а характерною ознакою галузей приватного права [29, с. 95].

Список використаних джерел

1. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20 червня 1969 р. (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1969. № 26. Ст. 204.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 21–22. Ст. 135.
3. Майданик Р. А., Кузнєцова Н. С., Дзера О. В. Цивільне право : практикум. Київ : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 624 с.
4. Антошкіна В. К. Договірне регулювання відносин подружжя : монограф. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток Лтд», 2008. 176 с.
5. Афанасєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : монограф. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 224 с.
6. Ахмач Г. Договірний порядок врегулювання аліментних зобов'язань по утриманню батьками своїх дітей: проблеми та перспективи розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 10. С. 58–62.
7. Дерій О. О. Поняття аліментного зобов'язання. *Держава і право*: зб. наук. праць. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. Вип. 59. С. 282–287.
8. Жилінкова І. В. Брачний контракт (договор). Харків : Ксилон, 2001. 128 с.
9. Кройтор В. А. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 86–93.
10. Малярчук Т. В. Актуальні проблеми сплати аліментів дітям і можливі шляхи їх подолання. *Сучасні питання економіки і права*. 2013. Вип. 2. С. 113–118.
11. Овчатова-Редько А. О. Майнові правовідносини жінки та чоловіка, які перебувають у фактичному шлюбі, за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Одеськ. нац. юрид. акад. Одеса, 2009. 19 с.
12. Ромовська З. В. Українське сімейне право. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
13. Сапейко Л. В. Правове регулювання аліментних обов'язків батьків та дітей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Нац. акад. внутр. справ. Харків, 2003. 16 с.
14. Семейное право Украины: учеб. ; под ред. Ю. С. Червоного. Киев : Правова єдність, 2009. 640 с.
15. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. Київ : Видавець Фурса С. Я. ; КНТ, 2008. 1248 с.
16. Антошкіна В. Договірне регулювання відносин з надання утримання між подружжям (колишнім подружжям). *Право України*. 2004. № 11. С. 79–82.
17. Цивільне право: практикум ; відп. ред. Р. Майданик, Н. Кузнєцова, О. Дзера. Київ : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 624 с.
18. Лепех С. М. Сімейне право України : навч. посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 318 с.
19. Шершньова О. А. Обов'язок батьків по утриманню дітей в міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 20 с.
20. Богуславский М. М. Международное частное право : учеб. Москва : ИНФРА-М-НОРМА, 2011. 703 с.
21. Алименты. Харків : ЮИЧП «Харьков юридический», 2005. 208 с.
22. Андрущенко Т. С. Особливості нотаріального посвідчення аліментних договорів між колишнім подружжям. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 3. С. 33–37.
23. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
24. Бару М. И. Договорное обязательство о содержании. *Ученые записки Харьковского юридического института*. 1948. Вып. 3. С. 25–54.
25. Андрущенко Т. С. Підстави та наслідки розірвання аліментного договору. *Сучасні проблеми права в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Тернопіль, 1 жовт. 2014 р.)*. Тернопіль : Юрид. лінія, 2014. С. 21–23.
26. Боднар Т. В., Дзера О. В., Кузнєцова Н. С. Договірне право України. Загальна частина. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
27. Андрущенко Т. С. Аліментний договір як ефективний спосіб виконання зобов'язання щодо утримання. *Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених: в 2 т. (м. Чернігів, 19 квіт. 2012 р.)*. Чернігів : Чернігів. держ. технологіч. ун-т, 2012. Т. 2 : Гуманітарні науки. С. 149–153.
28. Мережко А. А. Договор в частном праве. Киев : Юстиниан, 2003. 176 с.
29. Сімейне право України : підруч. / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 264 с.

Надійшла до редакції 13.12.2021

References

1. Kodeks pro shlyub ta sim"yu Ukrayiny vid 20 chervnya 1969 r. (vtratyv chynnist') [Marriage and Family Code of Ukraine of June 20, 1969 (repealed)]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR*. 1969. № 26. Art. 204. [in Ukr.].
2. Simeynny kodeks Ukrayiny vid 10.01.2002 [Family Code of Ukraine of January 10, 2002]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2003. № 21–22. Art. 135. [in Ukr.].
3. Maydanyk, R. A., Kuznyetsova, N. S., Dzera, O. V. (2008) Tsyvil'ne pravo [Civil law] : praktykum. Kyiv : Vseukr. asotsiatsiya vydavtsiv «Pravova yednist'», 624 p. [in Ukr.].
4. Antoshkina, V. K. (2008) Dohovirne rehulyuvannya vidnosyn podruzzhzha [Contractual regulation of marital relations] : monohraf. Donets'k : TOV «Yuhu-Vostok Ltd», 176 p. [in Ukr.].
5. Afanas'yeva, L. V. (2006) Alimentni pravovidnosyny v Ukrayini [Contractual regulation of marital relations] : monohraf. Luhans'k : RVV LDUVS, 224 p. [in Ukr.].
6. Akhmach, H. (2008) Dohovirnyy poryadok vrehulyuvannya alimentnykh zobov'yazan' po utrymannyu bat'kamy svoiykh ditey: problemy ta perspektyvy rozvytku [Contractual procedure for settling alimony obligations for parents to maintain their children: problems and prospects]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 10, pp. 58–62. [in Ukr.].
7. Deriy, O. O. (2013) Ponyattya alimentnoho zobovyazannya [The concept of alimony obligation]. *Derzhava i pravo: zb. nauk. prats'*. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrayiny, issue 59, pp. 282–287. [in Ukr.].
8. Zhylinkova, I. V. (2001) Brachnyy kontrakt (dohovor) [Marriage contract (agreement)]. Kharkiv : Ksylon, 128 p. [in Russ.].
9. Kroytor, V. A. (2013) Osoblyvosti poryadku styahnennya alimentiv na nepovnolitnikh [Features of the procedure for recovery of alimony for minors]. *Universytets'ki naukovy zapysky*. № 1, pp. 86–93. [in Ukr.].
10. Malyarchuk, T. V. (2013) Aktual'ni problemy splaty alimentiv dityam i mozhylyvi shlyakhy yikh podolannya [Actual problems of child support and possible ways to overcome them]. *Suchasni pytannya ekonomiky i prava*. Issue 2, pp. 113–118. [in Ukr.].
11. Ovchatova-Red'ko A. O. (2009) Maynovi pravovidnosyny zhinky ta cholovika, yaki перебувають у фактичному шлюбі, за законодавством України [Property legal relations of women and men who are in actual marriage, according to the legislation of Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Odes'k. nats. yuryd. akad. Odesa, 19 p. [in Ukr.].
12. Romovs'ka, Z. V. (2009) Ukrayins'ke simeyne pravo [Property legal relations of women and men who are in actual marriage, according to the legislation of Ukraine]. Kyiv : Pravova yednist', 500 p. [in Ukr.].
13. Sapeyko, L. V. (2003) Pravove rehulyuvannya alimentnykh obov'yazkiv bat'kiv ta ditey [Legal regulation of alimony obligations of parents and children]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.03 / Nats. akad. vnutr. sprav. Kharkiv, 16 p. [in Ukr.].
14. Semeynoye pravo Ukrainy [Family Law of Ukraine]: ucheb. ; pod red. Yu. S. Chervonogo. Kyiv : Pravova yednist', 2009. 640 p. [in Ukr.].
15. Simeynny kodeks Ukrayiny: nauково-praktychnyy komentar [Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary]. Kyiv : Vydavets' Fursa S. Ya. ; KNT, 2008. 1248 p. [in Ukr.].
16. Antoshkina, V. (2004) Dohovirne rehulyuvannya vidnosyn z nadannya utrymannya mizh podruzzhzham (kolyshnim podruzzhzham) [Contractual regulation of relations for the provision of maintenance between spouses (former spouses)]. *Pravo Ukrayiny*. № 11, pp. 79–82. [in Ukr.].
17. Tsyvil'ne pravo [Civil law]: praktykum ; vidp. red. R. Maydanyk, N. Kuznyetsova, O. Dzera. Kyiv : Vseukr. asotsiatsiya vydavtsiv «Pravova yednist'», 2008. 624 p. [in Ukr.].
18. Lepekh, S. M. (2010) Simeyne pravo Ukrayiny [Family law of Ukraine] : navch. posibnyk. L'viv : Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 318 p. [in Ukr.].
19. Shershyn'ova O. A. (2015) Obovyazok bat'kiv po utrymannyu ditey v mizhnarodnomu pryvatnomu pravi [The duty of parents to maintain children in private international law] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Kyiv. nats. un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv, 20 p. [in Ukr.].
20. Boguslavskiy, M. M. (2011) Mezhdunarodnoye chastnoye pravo [The duty of parents to maintain children in private international law] : ucheb. Moscow : INFRA-M-NORMA, 703 p. [in Russ.].
21. Alymenty [Alimony]. Khar'kov : YulChP «Khar'kov yurydycheskyy», 2005. 208 p.
22. Andrushchenko, T. S. (2012) Osoblyvosti notarial'noho posvidchennya alimentnykh dohovoriv mizh kolyshnim podruzzhzham [Features of notarization of alimony agreements between former spouses]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 3, pp. 33–37. [in Ukr.].
23. Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 [Civil Code of Ukraine of January 16, 2003]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2003. № 40–44, art. 356. [in Ukr.].
24. Baru, M. I. (1948) Dohovornoye obyazatel'stvo o soderzhanii [Contractual obligation to maintain]. *Uchenyye zapiski Khar'kovskogo yuridycheskoho instituta*, issue 3, pp. 25–54. [in Russ.].
25. Andrushchenko, T. S. (2014) Pidstavy ta naslidky rozirvannya alimentnoho dohovoru [Grounds and consequences of termination of the alimony agreement]. *Suchasni problemy prava v Ukrayini: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konferentsiyi (m. Ternopil', 1 zhovt. 2014 r.)*. Ternopil' : Yuryd. liniya, pp. 21–23. [in Ukr.].
26. Bodnar, T. V., Dzera, O. V., Kuznyetsova, N. S. (2008) Dohovirne pravo Ukrayiny. Zahal'na chastyna [Contract law of Ukraine. The general part]. Kyiv : Yurinkom Inter, 896 p. [in Ukr.].
27. Andrushchenko, T. S. (2012) Alimentnyy dohovir yak efektyvnyy sposib vykonannya

zobov'yazannya shchodo utrymannya [Alimony agreement as an effective way to fulfill the obligation to maintain]. *Novitni tekhnolohiyi u naukoviy diyal'nosti i navchal'nomu protsesi: tezy dopovidey Vseukr. nauk-prakt. konf. studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh: v 2 t. (m. Chernihiv, 19 kvitnya 2012 r.)*. Chernihiv : Chernihiv. derzh. tekhnolohich. un-t, T. 2 : Humanitarni nauky, pp. 149–153. [in Ukr.].

28. Merezhko, A. A. (2003) *Dohovor v chastnom prave*. Kyiv : Yustinian, 176 p. [in Russ.].

29. *Simeyne pravo Ukrainy* [Family law of Ukraine] : pidruch. / V. P. Myronenko, S. A. Pylypenko ; za zah. red. V. I. Borysovoyi ta I. V. Zhylinkovoyi. Kyiv : Yurinkom Inter, 2006. 264 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Tetyana Andrushchenko. Alimony agreement: concept, subject and legal entity. The article deals with the concept, subject and legal essence of alimony contracts. On the basis of the analysis, author's approaches to differentiation of industry features of alimony contract and its place in the system of other contractual structures are proposed. The author emphasizes the need to de-deduct the concepts of «maintenance» and «alimony». The article investigates the legal essence of the alimony agreement, which consists in an agreement between family members (or their representatives) regarding the establishment and fulfillment of an alimony obligation originating from family legal relations and provided for by the norms of the current legislation. The author notes that the legal nature of the alimony agreement determines its goals (purpose), namely: to independently determine the content of alimony obligations and the conditions for their voluntary implementation by reaching agreement on all factors important for the subjects of such legal relations, circumstances or positions. When determining the legal nature of alimony relations, the author emphasizes the following main aspects: 1) scientists adhere to unanimity in the fact that the nature of alimony relations is obligated, that is, it is associated with the existence of family obligations of a person to provide detention to another person who needs it, on the grounds of family or family ties with it; 2) different points of view regarding the ratio of imperative and dispositional principles regarding the fulfillment of alimony obligation.

Attention is paid to the fact that in the context of the analysis of family legal relations of the category «alimony duty» and «alimony obligation» can acquire independent semantic value. Thus, the concept of «alimony duty» should be considered in the context of positive subjective family responsibilities that are inextricable and interact with the relevant subjective rights. Accordingly, a person can voluntarily carry out alimony duty, choose the form and terms of its implementation and voluntarily change or stop the provision of detention.

Keywords: *alimony, maintenance, alimony duty, alimony obligation, alimony contract.*

УДК 340.12

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-585-591

Вадим БАБАНІН[©]

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПУБЛІЧНИЙ АСПЕКТ РИМСЬКОГО ПРАВА ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЕЛИВ РОЗБУДОВИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Досліджено, що моральною нормою державного і політичного розвитку була нерозривна єдність громадянина і римського суспільства. Встановлено, що громадська свідомість і громадська воля були спрямовані на формування особистості. Визначено, що індивідуальність і вся складність особистої свідомості ставали громадським актом, що робить людей співгромадянами, одностудцями, здатними до розумного спілкування, протипоставленого хаотичному, додержавному і позадержавному життю. Акцентовано, що у римському світогляді відповідальність за долю суспільства повністю покладалася на особистість. Наголошено, що такий стан світогляду передбачав самодисципліну і самовиховання окремої особистості і народу загалом, оскільки народ, на думку римлян, є певним організмом, наділеним характером, дисципліною свідомості і дисципліною волі.

Ключові слова: *особисте благо у римському праві, публічний аспект римського права, світогляд часів республіканського Риму, правові цінності республіканського Риму, приватний інтерес і загальне благо у республіканському Римі.*

© В. Бабанін, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6604-0879>

k_fp@dduvs.in.ua